

Qabriel Qarsia Markes

YÜZ İLİN TƏNHALIĞI

Tərcüməçi:
Günəl Mövlud

qanun nəşriyyatı

Gabriel García Márquez

**ONE HUNDRED
YEARS OF
SOLITUDE**

Romanda hadisələr Kolumbiyada təsvir edilən Makondo adlı xəyali şəhərcikdə cərəyan edir. Lakin bu hadisələrin bir hissəsi Kolumbiyanın gerçək tarixi hadisələri ilə müəyyən dərəcədə bağlıdır. Şəhəri iradəli və emosional lider Xose Arkadio Buendia salıb. Zaman keçdikcə Makondo böyüyür və hökumətin diqqətini cəlb etməyə başlayır. Lakin Xose Arkadio Buendia göndərilən bələdiyyə başçısını öz tərəfinə çəkməklə şəhərə rəhbərliyi əlində saxlayır. Bir müddət sonra ölkədə vətəndaş müharibəsi başlanır və Makondo sakinləri də bu savaşa cəlb olunur...

Roman Büendia nəslinin bir əsrə yaxın davam edən hekayəsini, onların qurduğu şəhərin yaranışından süqutuna qədər keçdiyi yolu təsvir edir.

Qabriel Qarsia Markesin "Yüz ilin tənhalığı" romanı XX əsr dünya ədəbiyyatının şah əsərlərindən biri hesab olunur. Bu əsər Latin Amerikasına magik realizminin zirvəsi sayılır və müəllifin Nobel mükafatına layiq görülməsində müstəsna rolu var.

Uzun illərdən sonra, divar dibində dayanıb, gül-lələnməyini gözləyəndə polkovnik Aureliano Buendia atasına qoşulub, buz parçasına baxmağa getdiyi o uzaq axşamı xatırlayacaq. O vaxtlar Makondo şəffaf su-ları qədim dinozavr yumurtaları boyda yepyekə, ağap-paq, cilalı daşların arasıyla axıb-gedən çayın kənarında, bambuk ağacı və gildən hörülmə, sayı iyirmiyə yaxın ko-madan ibarət yığcam qəsəbə idi. Dünya elə təzə-tər idi ki, hələ çox şeyin adı yoxuydu və adamlar adsız əşyaları barmaqlarıyla göstərməli olurdular. Hər ilin mart ayında cındırından cin hürkən qaraçı tayfası qəsəbənin qırağında çadırlarını qurardı, fışqırıq və qaval səsləri qəsəbəni başı-na götürər, qaraçılar Makondo sakinlərinə ağıllı adamların kəşf etdikləri təzə şeyləri göstərərdilər. Birinci dəfə qaraçı-lar maqnit gətirmişdilər. Gur saqqallı, arıq, əyri-üyrü bar-maqları quş caynaqlarına oxşayan Melkiades adlı yekəpər qaraçı, özü demişkən, Makedoniya kimyagərlərinin yarat-dıqları səkkizinci möcüzəni həvəslə hamıya nümayiş etdi-rirdi. Qaraçı əlində tutduğu iki dəmir tirlə komadan ko-maya adlayır, dəhşətdən gözləri qaralan sakinlər isə metal ləyən, qazança, maşa və tavaların yerindən tərpəndiyini, mismar və yivlərin gərginlikdən çatlayan taxtalardan zorla qopub-çıxmağa çalışdıqlarını görürdülər. Çoxdan ilim-ilim itmiş şeylər qəfildən, özləri indiyə qədər ən çox axtardıqla-

rı yerlərdə peyda olur, səliqəsiz metal yığınınə çevrilərək, Melkiadesin sehrli tirlərinin arxasınca cumurdu.

– Əşyaların da canı var, – yekəpər qaraçı öz sərt ləhcə-sində, təntənə ilə danışdı, – onların ruhunu oyatmağı bacarmaq lazımdır, vəssalam.

Xose Arkadio Buendianın güclü təxəyyülü onu yalnız yaradıcı dahi təbiətinin dayandığı sərhədə qədər deyil, daha uzaqlara – sehrbazlığın və möcüzənin o tayına cəlb etdiyindən o, bu qərara gəldi ki, hələ heç nəyə yaramayan bu elmi kəşfi torpağın dərinliyindən qızıl çıxarmaq üçün istifadə etmək olar.

Melkiades – o, dürüst adam idi – ona xəbərdarlıq elədi:

– Maqnit sən deyən işə yaramaz.

Amma o vaxt Xose Arkadio Buendia qaraçıların dü-rüstlüyünə hələ inanmırdı, buna görə də öz qatırını və bir-iki çəpişini Melkiadesə verib, maqnit tirləri ondan aldı. Dəyiş-düyüş olunan heyvanların hesabına ailənin tökülüb-itən vəziyyətini düzəltməyə çalışan arvadı Ursula İquaran ərini fikrindən daşındırmağa çalışsa da, alınmadı. Əri:

– Çox keçməyəcək, səni qızıla tutacam. Qızılı yığmağa yer tapmayacaqsan, – deyirdi.

Xose Arkadio Buendia verdiyi sözə əməl eləmək üçün bir neçə ay ciddi-cəhdlə çalışdı. O, iki dəmir tiri özüylə gəzdirərək, Melkiadesin öyrətdiyi sehri hündürdən oxu-ya-oxuya qəsəbəni, ətrafı, hətta çayın dibini belə qarış-qarış gəzdirdi. Amma torpağın altından gün işığına çıxara bildiyi tək şey, on beşinci əsrdən qalmış, pas atmış zirehli geyim oldu. Toxunanda zirehdən içi cıncılla doldurulmuş balqabaq danqılıtısına oxşar bərk səs çıxırdı. Xose Arkadio Buendia və onun böyür-başında fırlanan on dörd nəfər həmkəndlisi zirehi sökəndə, içərisindən əhənglənmiş skelet tapdılar. Skeletin boynundan mis medalyon və bir tu-tam qadın saçını asılmışdı.

Mart ayında qaraçılar bir də gəldilər. Bu dəfə onlar özləri ilə müşahidə trubası və yekəliyi babat bir təbil boyda olan lupa gətirmişdilər. Qaraçılar deyirdilər ki, bu əşyalar Amsterdam yəhudilərinin ən son kəşfləridir. Trubanı çadırın yanında quraşdırmış küçənin axırında isə qaraçı arvadı oturtmuşdular. Adamlar beş real ödəyib, trubaya baxır və o qaraçı arvadı elə yaxında görürdülər ki, elə bil, əlini uzat-saydın, ona toxuna bilərdin.

– Elm məsafəyə qalib gəldi, – Melkiades deyirdi. – Tezliklə insan addımını evdən atmadan, dünyanın hər yerində baş verənləri görə biləcək.

Qızmar yay günortalarının birində qaraçılar nəhəng lupanın köməyi ilə qeyri-adi tamaşa göstərdilər: küçənin ortasına bir çəngə quru ot qoyub, günəş şüalarını otun üstünə saldılar və ot alışıb-yandı. Maqnit macərasının uğursuzluğundan hələ özünə gəlməyə macal tapmamış, Xose Arkadionun ağılna gəldi ki, lupanı döyüş sursatına çevirsin. Ötən dəfəki kimi, bu dəfə də Melkiades onu fikrindən daşındırmağa çalışdı. Amma axırda həmin iki maqnit tirin və bir neçə qızıl sikkənin qarşılığında lupanı ona verməyə razılaşdı. Ursula az qalırdı ağlasın. Sandığının dibindəki bu qızılları onun atası özünə ən zəruri şeylərdən korluq verə-verə yığmışdı, Ursula özü isə onları ən vacib anda çıxarmaq məqsədilə çarpayısının altında göz bəbəyi kimi qorumuşdu. Arvadının könlünü almaq Xose Arkadio Buendianın heç ağılna da gəlmədi – o özünü bütünlüklə təcrübələrinin ixtiyarına vermişdi, günlərini də əsl elm adamına xas fədakarlıqla keçirir, hətta həyatını təhlükəyə atırdı. Lupanın düşmən qoşunlarının əleyhinə çevrilə biləcək silah olduğunu isbatlamaq üçün o öz bədənini cəmlənmiş günəş şüalarının altına verdi və əvəzində sonradan yaraya çevrilib, uzun müddət sağlamaq bilməyən bir-iki yanıq qazandı. O, evini də bu təhlükəyə atmağa ha-

zır idi, amma arvadı bu dəfə etirazında qəti idi. Xose Arkadio Buendia öz otağında oturub, saatlarla təzə silahının strateji imkanları barədə düşünürdü. O hətta ehtimalların inkaredilməz gücü və təsvirlərinin aydınlığı ilə seçilən xüsusi dərslik də tərtib eləmişdi. Bu dərsliyə çoxsaylı təcrübə təsvirlərini, izahat qaralamalarını da əlavə edib, çapar vasitəsi ilə hökumətə göndərdi. Çapar sıra dağları aşdı, keçilməz bataqlıqlarda yolunu azdı, dəli çayları üzüb-keçdi, vəhşi heyvanların ağzından canını güclə qurtardı, darıxmaqdan ölməyin, cüsamdan o dünyalıq olmağın bir addımlığından qayıtdı, axır ki, poçt yoluna çıxı bildi. Düzdü, o vaxtlar şəhərə gedib çıxmaq, demək olar ki, mümkün deyildi, amma Xose Arkadio Buendia öz məktubunda deyirdi ki, hökumətin bircə sözü ilə şəhərə gəlmək və hərbi böyüklərə öz kəşfinin necə işlədiyini anlatmağa, hətta onlara qəliz «günəş müharibəsi» sənətini şəxsən öyrətməyə hazırı. Xose Arkadio Buendia məktubunun cavabını illərlə gözlədi. Gözləməkdən yorulandan sonra o, axır ki dərini Melkiadesə dedi. Qaraçı öz ləyaqətini nümayiş etdirərək, qızılları qaytarıb, lupanı geri aldı və Xose Arkadio Buendia-ya portuqalların bir neçə dəniz xəritəsini, son yeniliklərdən olan bir-iki şey-şüy bağışladı. Melkiades öz əli ilə rahib Germanın işlərinin qısa təsnifatını yazdı və qeydlərini Xose Arkadio Buendiaya verdi ki, o, bucaqölçənlə, bus-sol və sekstanla davranmağın qaydasını bilsin. Aylarla sürən yağış mövsümündə Xose Arkadio Buendia evin bir küncündə, heç kimin onun təcrübələrinə mane ola bilməyəcəyi balaca otağında, qapını bağlayaraq, oturub qaldı. O, evdə öhdəsinə düşən işlərin başını tamam buraxmışdı, gecələrini həyətdə ulduzların hərəkətini izləyərək keçirirdi. Hətta bir dəfə zeniti müəyyənləşdirməyin dəqiq üsulunu tapmağa çalışanda az qala günvurmadan öləcəkdi. Ləvazimatlarını mükəmməl öyrənəndən sonra o özü üçün

məkanın elə dəqiq təsəvvürünü yaratmışdı ki, bundan sonra kabinetindən çıxmadan yad dənizlərdə üzə, insan ayağı dəyməyən yerləri öyrənə, möcüzəli hadisələri əlaqələndirə bilərdi. Elə həmin vaxtdan da onda evin içində o baş-bu başa gedə-gedə, heç kimə fikir vermədən öz-özü ilə danışmaq vərdişi əmələ gəlirdi. Ursula və uşaqların isə bu vaxt banan və malanqa, manioko və yams, auyama və badımcan tarlalarında tərəvəz becərməkdən belləri əyilmişdi. Amma tezliklə Xose Arkadio Buendianın çılğın işgüzarlığı qəfil yoxa çıxdı, bu çılğınlığın yerinə nəsə qərribə bir ovqat gəlirdi. Bir neçə gün o, sehlənmiş kimi gəzib-dolanır, dodağının altında nəsə mızıldanaraq, öz-özünə təəccüblənərək və inanmaq istəmədən cürbəcür ehtimalları götür-qoy eləyirdi. Dekabr günlərinin birində, bir çərşənbə axşamı o, canını üzən şübhələrdən axır ki, azad oldu. Uşaqlar qızdırmalı adamlar kimi titrəyən, uzun şübhələr və iltihablaşmış təsəvvürün xəstəhal əziyyətindən üzülmüş atalarının masanın başına keçib, böyük təntənə, hətta əzəmətlə son kəşfini necə bölüşdüyünü ömürlərinin axırına qədər xatırlayacaqlar:

– Yer yumrudu. Naringi kimi.

Ursula özündən çıxmışdı:

– Sən dəli olmaq istəyirsənsə, özün bilərsən. – o, qışqıra-qışqıra deyirdi. – Amma o lənətə gəlmiş qaraçıların axmaq sözlərini uşaqlarımın beyninə yeritmə!

Xose Arkadio Buendia heç tərpənmədi də, qəzəbinin ən tüğyan vaxtında bucaqölçəni döşəməyə cırpan arvadının hikkəsi onu qorxutmadı. O, başqa bucaqölçən quraşdırdı, qəsəbənin kişilərini otağına yığıb, otaqdakılardan heç birinin bir şey anlamadığı nəzəri ehtimallarına əsaslanaraq onlara sübut elədi ki, əgər durmadan şərqə tərəf üzsən, üzməyə başladığın yerə gəlib-çıxarsan. Makondo sakinləri Xose Arkadio Buendianın aqlını itirdiyini

fikirləşirdilər ki, Melkiades gəlib-çıxdı və hər şeyə aydınlıq gətirdi. O, hamının qulağı eşidə-eşidə dedi ki, hələ Makondo sakinlərinə məlum olmasa da, təcrübənin çoxdan təsdiq etdiyi kəşfi sadəcə astronomik müşahidələri hesabına başa düşən insanın zəkası heyranlığa layiqdir. Öz heyranlığının dəlili kimi, o, Xose Arkadio Buendiaya gələcəkdə qəsəbənin həyatına həlledici təsir göstərəcək hədiyyə – kimya laboratoriyasının avadanlığını bağışladı.

Elə bu vaxtlar Melkiades qərribə şəkildə əldən düşməyə başladı. Qaraçılar birinci dəfə qəsəbəyə gələndə o Xose Arkadio Buendianın yaşadı kimi görünürdü. Amma ikinci özünün qeyri-adi qüvvəsini – o, atın qulağından yapışib, böyrüüstə qoya bilərdi – hələ saxladığı halda, qaraçı elə bil sağalmaz mərzəə tuş gəlmişdi. Əslinə qalanda, Melkiadesin qocalıb əldən düşməyi tək bir azarın yox, dünyanı yorulmadan gəzib-dolaşanda qazandığı çoxsaylı xəstəliklərin nəticəsi idi. O, Xose Arkadio Buendiaya laboratoriya quraşdırmaqda kömək eləyə-eləyə danışdı ki, ölüm daban-dabana onun arxasınca gəzir, amma canını birdəfəlik almağa tələsmir. Melkiades bəşəriyyətə gələn bütün bələlardan, faciələrdən salamat çıxmışdı. O, farsların ölkəsində padaqraya¹, Malayziya arxipelaqında sinqaya², İsgəndəriyyədə cüzama, Yaponiyada beri-beriyə, yoluxmuşdu, Madaqaskarda qasıq taununa tutulmuşdu. Siciliya adasında zəlzələyə düşüb, Magellan körfəzində çoxlarının canını alan tufana tuş gəlmişdi. Nostradamusun³ bütün sirlərindən xəbərdar olduğunu iddia edən bu qərribə məxluqda acı şöhrətin ağırlığını çəkən qüssəli kişi siması vardı: qıyıq gözləri elə bil hər şeyin tərs üzünü görə bilirdi. Onun başında enli qıraqları

¹ PP vitaminlərinin çatışmazlığı nəticəsində yaranan xəstəlik

² Vitaminsizlik nəticəsində əmələ gələn diş ətə xəstəliyi

³ Nostradamus (1503-1566) – fransız astroloqu və alimi, gələcəkdən xəbər verən «Əsrlər» kitabının müəllifi (bu və digər qeydlər mətni rus dilinə çevirən tərcüməçilərə məxsusdur).